

dens fulde udfoldelse i senantikens munkevæsen. Det er hans opfattelse, at det asketiske ideal, som fra det 3. århundrede gradvis fortrænger martyridealet inden for kristendommen, i den nye religiøse sammenhæng får et delvis nyt indhold som muliggør organisation og samtidig letter religionsskiftet for de dannede klasser. Værket er således på sit område et bidrag til den gamle diskussion om kristendommens »hellenisering«, som Ad. v. Harnack rejste, og som det er almindeligt i nyere protestantisk forskning lægger forfatteren hovedvægt på vekselvirkningen mellem den græsk-hellenistiske og den jødisk-kristne kulturelle og religiøse arv. Sigtet og metoden i bogen er typisk idehistorisk; det er vel grunden til at orientalske parallelfænomener ligger uden for forfatterens horisont. Havde han interesseret sig mere for askesen som et massefænomen, der jo også har vist sig i de seneste år, ville han næppe have kunnet undgå at tage stilling til den forståelse af det 3. århundrede, som E. R. Dodds har fremlagt i sin *Pagan and Christian in an Age of Anxiety* fra 1965.

Torben Damsholt

Kulturbruch oder Kulturkontinuität im Übergang von der Antike zum Mittelalter, hrsg. von *Paul Egon Hübinger*. *Wege der Forschung* 201, 320 s. 16 tavler; *Der Untergang des römischen Reiches*, hrsg. von *Karl Christ*, *Wege der Forschung* 249, 498 s. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1968 og 1970.

At den fortjenstfulde serie *Wege der Forschung* måtte ofre flere bind på problemkredsen »overgang fra oldtid til middelalder« er vist umiddelbart forståeligt. P. E. Hübinger har allerede tidligere foranstaltet bd. 51 *Zur Frage der Periodengrenze zwischen Altertum und Mittelalter*, og bd. 202 *Zur Bedeutung und Rolle des Islam für den Übergang vom Altertum zum Mittelalter*. På denne måde har han opnået at kunne opløse den debat som i tiden efter første verdenskrig var så nært knyttet til Alfons Dopschs og Henri Pirennes positioner, i sine væsentligste bestanddele. I bd. 201 er det Dopschs kontinuitetstese der præsenteres, dels i anmeldelser af det monumentale *Wirtschaftliche und soziale Grundlagen der europäischen Kulturentwicklung aus der Zeit von Cäsar bis auf Karl den Grossen* fra 1918–20, dels i forfatterens egen sammenfatning fra tyverne, og dels i senere diskussioner af kontinuitet i almindelighed og i Rhinlandet i særdeleshed. Vægten i udvalget ligger på kritikken og videreudviklingen af Dopschs arkæologiske, sprogvidenskabelige og kulturhistoriske dokumentation, og Herman Aubins ordrige afhandlinger kommer derved til at optage megen plads. I forordet gør udgiveren imidlertid opmærksom på et andet aspekt ved Dopschs hovedværk, som nok fortjener mindst lige så stor interesse: dets aktualitet i 1918 og dets samtidighed med Spenglers *Untergang des Abendlandes*. Midt under kejserrigernes sammenbrud fremkom disse to universalhistoriske bekendelser, den tyske inspireret af Nietzsche til undergangens nødvendighed, og den østrigske inspireret af Burckhardt og Fustel de Coulanges til kontinuitetens realitet.

I Karl Christs bd. 249 er der gjort et centralt og sikkert udvalg af debatten om Roms fald. Her optræder klassikerne Gibbon, Seck og Beloch, Rostovtzeff

og Piganiol; her præsenteres en række eksempler på naturvidenskabelige, nationaløkonomiske og kulturfilosofiske forklaringer. Ikke mindst vigtige er de to kloge originalbidrag, der giver bogen en selvstændig værdi også for fagfolk i snævrere forstand, udgiverens oversigt over undergangsdiskussionen i samtiden og i moderne tid, og Hajo Kochs gennemgang af problemet inden for den marxistiske historieforskning, der netop for oldtidens (slaveejersamfundets) vedkommende har vist sig åben og udogmatisk og derfor relevant.

Torben Damsholt

Conrad Engelhardt: Nydam Mosefund & Kragehul og Vimosefundene. Sønderjyske og fynske mosefund. Bind II & III. Nærum, Forlaget ZAC, 1970. xviii + 66 s. 15 pl. & xxiii + 30 s. 4 pl. & 38 s. 19 pl. 120 kr pr. bind.

Conrad Engelhardts udgravninger i Nydam Engmose på Sundeved fandt sted i somrene 1859, 1862 og 1863 – d. v. s. samtidig med arbejdet i Torsbjerg mose, (se herom i H.T. 12 rk. V, 1971, s. 206–09).

Mest kendt fra dette fund er hævet over enhver tvivl Nydambåden – den eneste nogenlunde bevaret af de *tre*, der blev opdaget ved undersøgelsen. Af de andre findes blot et par tegninger af en fyrretræs båd, som eksperterne for nyligt mener at kunne konstatere var nært beslægtet med den berømte båd af eg – ja, den synes endda at repræsentere en mere avanceret skibsbygning end den navnkundige *rekonstruktion*, der er opstillet i ridehuset på Gottorp slot. Af det oprindelige skibstømmer er over halvdelen erstattet af nye detaljer, således at den »bevarede« båd næppe gengiver oldtidens skibstype.

Herom beretter dr. phil. Mogens Ørsnes i den meget værdifulde indledning, hvor vi følger Nydamfundenes omtumlede tilværelse efter krigen i 1864, samt de udgravninger, der er foretaget i mosen, efter at Engelhardt over hals og hoved måtte flygte til Danmark. De nye magthavere fortsatte undersøgelserne allerede i krigsåret med gode resultater, og i 1888 gjordes det såkaldte Nydam II-fund: ca 100 sølvbeslag – heraf nogle forgyldte og nielloindlagte – til sværdskeeder. Da Nydam mose atter blev dansk foranstaltede Johs. Brøndsted og C. J. Becker i 1939 en ny gravning, hvor man bl. a. fandt de stærkt ødelagte rester af den tredje båd. Trods de mange udgravninger findes der stadig oldsagsførende lag i mosen, som måske kan besvare en række spørgsmål om fundets nedlæggelse og jernalderlandskabets karakter gennem en kombineret arkæologisk og mosegeologisk undersøgelse nær det gamle fundsted. Ørsnes påviser nænsomt fejlfortolkninger i Engelhardts publikation, og fundbilledet synes ganske anderledes end Engelhardt forestillede sig det: et stort samlet offerfund. Nydamfundet repræsenterer en række store sluttede nedlægninger af våbenudstyr – krigsbytteofre, der i tid strækker sig fra begyndelsen af yngre romersk jernalder til begyndelsen af ældre germansk jernalder.

Engelhardt kom ikke til at gå arbejdsløs i København. Hans navn var uløseligt knyttet til mosefund, og allerede i 1865 er han i fuld gang i Kragehul mose ved Flemløse på Fyn, hvor han søgte at redde de 30–40 m², der var tilbage af de oldtidsførende lag. Så tidligt som i 1761 var der ved tørvegravning gjort talrige fund, som øgedes år for år og spredtes for alle vinde.